

Zbigniew Suchecki

Ustawy prawa karnego w odniesieniu do przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu : Dekalog po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.

Studia Włocławskie 19, 377-392

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIGNIEW SUCHECKI, OFMConv

**USTAWY PRAWA KARNEGO
W ODNIESIENIU DO PRZESTĘPSTW
PRZECIWKO SZÓSTEMU PRZYKAZANIU DEKALOGU
po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.¹**

Podjęty temat dotyczy norm prawa karnego po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. odnoszących się do przestępstw przeciwko specjalnym obowiązkom, ze szczególnym uwzględnieniem „przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wywołujących zgorznienie” (kan. 1395, § 1) oraz kan. 1395 § 2: „duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu”².

Fala skandali w Ameryce Północnej³ i krajach europejskich w sferze seksualnej spowodowała, że zaczęto się zastanawiać nad brakami w rozpoznaniu powołania u osób przyjętych do seminariów czy instytutów

ZBIGNIEW SUCHECKI – prof. zw. dr hab.; wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym „Seraphicum” i Papieskim Uniwersytecie „Antonianum” w Rzymie oraz Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie.

¹ Jest to pierwsza część opracowania.

² Przedstawione opracowanie jest pogłębieniem artykułów: Z. Su che cki, *Przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu dekalogu z uwzględnieniem ustaw partykularnych Konferencji Episkopatu USA*, w: *Powołanie franciszkańskie: przeżywanie charyzmatu w XXI wieku*, red. Z. Kijas, Kraków 2003, s. 37–65; tenże, *Considerazioni sull’inflizione della pena in talune fattispecie concrete*, w: *Processo penale e tutela dei diritti nell’Ordinamento Canonico*, Roma 2005, s. 349–389; tenże, *Ochrona godności kapłańskiej w kościelnym prawie karnym*, w: *Kapłaństwo posługi*, red. A. Skorupa, A. Słowikowska, Lublin 2012, s. 82–125.

³ 73 przypadki pedofilii na 50 tysięcy duchownych w USA, por. G. Versaldi, *Aspetti psicologici degli abusi sessuali perpetrati da chierici*, „Periodica”, 91(2002), s. 56. Większość przypadków dotyczy nie pedofilii, lecz efebofilii, ponieważ ofiarami są małoletni powyżej 14 roku życia.

życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Stwierdzono, że pedofilia czy efebofilia ujawniająca się po otrzymaniu święceń kapłańskich jest objawem niedojrzałości lub nieporządku psychicznego, który był obecny w latach formacji i nie został wykryty przez wychowawców⁴.

Zwrócili na to uwagę papieże ostatnich lat. Jan Paweł II w liście skierowanym do kapłanów na Wielki Czwartek podkreślił: „[...] jako kapłani jesteście osobiście głęboko wstrząśnięci grzechami niektórych naszych braci, którzy sprzeniewierzyli się łasce otrzymanej w Sakramencie Święceń, ulegając najgorszym przejawom *mysterium iniquitatis*, jakie dokonuje się w świecie”⁵. Papież Benedykt XVI w liście skierowanym do katolików w Irlandii, zwracając się do biskupów, stwierdza: „Nie można zaprzeczyć, że niektórzy z was i z waszych poprzedników dopuścili się poważnych niekiedy zaniedbań, nie stosując przewidzianych od dawna przepisów prawa kanonicznego dotyczących przestępstwa, jakim jest molestowanie dzieci. Popełniono poważne błędy w podejściu do oskarżeń”⁶.

Zanim przejdziemy do omawiania Kodeksu prawa kanonicznego (KPK) z 1983 r., który umieścił przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu dekalogu w księdze VI, w tytule V: *Przestępstwa przeciwko specjalnym obowiązkom* (kan. 1395), wcześniej zostanie przedstawione ustawodawstwo KPK z 1917 r.

1. Przestępstwa przeciw cnocie czystości, konkubinatu, naruszenie szóstego przykazania w KPK z 1917 r.

KPK 1917 r. w tytule XIV: *De delictis contra vitam, libertatem, proprietatem, bonam famam ac bonos mores* (przestępstwa przeciw życiu, wolności, własności, dobremu imieniu i obyczajom) w kan. 2357 wylicza przestępstwa przeciw cnocie czystości popełnione przez osoby świeckie: „Świeccy prawnie skazani za przestępstwa przeciw czystości z osobami poniżej lat szesnastu, albo za zgwałcenie, sodomie, kazirodztwo lub ułatwianie komuś nierządu – zaciągają tym samym infamię prawną. Ordynariusz, gdy uzna to za stosowne, może im ponadto wymierzyć inne

⁴ Tamże, s. 60–61. Jak twierdzą eksperci, w wielu przypadkach pedofilia jest wynikiem nadużyć seksualnych przeżytych w okresie dzieciństwa lub wskazuje na niedorozwój psychiczny. Dlatego musimy postawić pytanie: jak to było możliwe, że problem nie został dostrzeżony w czasie rozpoznawania powołania w czasie formacji?

⁵ Jan Paweł II, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2002 roku*, Città del Vaticano 2002, s. 20–21, n. 11.

⁶ *List pasterski Papieża Benedykta XVI do katolików Irlandii*, Watykan, 19 III 2010, n. 11.

kary” (kan. 2357, § 1)⁷. „Jeśli osoba świecka dopuści się publicznego cudzołóstwa lub pozostaje w publicznym konkubinacie, albo też została prawnie skazana za inne przestępstwa przeciw czystości, ma być wykluczona od wykonywania kościelnych aktów prawnych, dopóki nie wyrazi oznaki szczerzej skruchy” (kan. 2357, § 2). Kary za wykroczenia przewidziane przez KPK 1917 przeciw cnotcie czystości, VI przykazaniu oraz dobrym obyczajom względem osób świeckich zostały całkowicie zniesione. W KPK 1983 pozostały jedynie kary przewidziane za przestępstwa wobec duchownych diecezjalnych, zakonników i zakonnic⁸.

Zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu musi być ciężko poczytalne na skutek winy umyślnej⁹. Grzechy wewnętrzne i przestępstwa tajne, pomimo naruszenia ustawy, dotyczą jedynie zakresu wewnętrznego.

Na mocy kan. 2359 ustawodawca nakłada kary za trzy odmienne przestępstwa: 1) konkubinaty duchownych diecezjalnych lub zakonnych (kan. 2359, § 1); 2) przestępstwa przeciw czystości (kan. 2359, § 1); 3) przestępstwa duchowych, którzy w inny sposób naruszyli szóste przykazanie (kan. 2359, § 3).

1.1. Przestępstwo konkubinatu (kan. 2359, § 1)

KPK z 1917 r. w księdze II: *De personis* w tytule III wyliczył obowiązki duchownych, a w kan. 133, § 1 wyraźnie nakazuje: „Duchowni powinni uważać, ażeby niewiasty, co do których mogłoby powstać podejrzenie, nie przebywały u nich, ani oni sami nie utrzymywali z nimi jakiegokolwiek kontaktu” unikając przez to zgorszenia. „Opornych uważa się za konkubinariuszów” (kan. 133, § 4).

Prof. P. Ciprotti określa konkubinaty jako *copula naturalis habitualis inter duas personas matrimonio valido inter se non coniunctas*¹⁰. Należy wziąć pod uwagę fakt, że kobieta musi na stałe zamieszkiwać z duchownym diecezjalnym lub zakonnym. „Duchowni diecezjalni lub zakonnicy, którzy dopuścili się przestępstwa konkubinatu, mają być upomniani, a gdy się to okaże nieskuteczne, winni być zmuszeni do zerwania tego związku

⁷ Tekst kanonów w jęz. polskim przytaczamy za E. Sztáfrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 2, Warszawa 1979, s. 610–611.

⁸ Por. P. Ciprotti, *De consumatione delictorum attentio eorum elemento obiectivo*, „Apollinaris”, 9(1936), s. 404–405; V. Palestro, *Le sentenze penali della Rota Romana (1909–1996)*, w: *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Roma 2000, s. 325–364.

⁹ F.X. Wernz, P. Vidal, *Ius canonicum*, t. 7, Romae 1937, s. 543.

¹⁰ Ciprotti, *De consumatione delictorum*, s. 409.

i naprawienia zgorzenia przez wymierzenie im kary suspensy od funkcji liturgicznych, jak również pozbawienie dochodów – z urzędu, beneficjum czy godności – z zachowaniem w mocy przepisów kan. 2176–2181” (kan. 2359, § 1).

Warunkiem zwolnienia z kary suspensy jest ustanie uporczywości ze strony tego, który ją zaciągnął. Kto zatem odstąpił od uporczywości, ma prawo do rozgrzeszenia i nie można mu go odmawiać (kan. 2248, § 2). „Przyjąć zaś należy, że winny przestał być oporny, jeśli okazał szczerzy żal za popełnione przestępstwo, wyrządzone szkody lub wywołane zgorzenie naprawił, albo przynajmniej naprawę szczerze obiecał. Sąd o tym należy do rozgrzeszającego” (kan. 2242, § 3).

1.2. Poważne przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu (kan. 2359, § 2)

Przestępstwa popełnione przez duchownych diecezjalnych lub zakonnych wyliczone w § 2 zasługują na szczególną uwagę przez fakt, że zostały popełnione z osobami poniżej lat szesnastu. Za popełnione przestępstwa kanon przewiduje karę suspensy, ogłoszenie za znieśławionych, pozbawienie wszystkich urzędów, beneficjum, godności i funkcji kościelnych, a w cięższych wypadkach duchowni powinni być deponowani¹¹.

1.3. Inny sposób naruszenia szóstego przykazania (kan. 2359, § 3)

Za naruszenie szóstego przykazania w inny sposób, niż to przewidywały poprzednie paragrafy kanonu 2359, w § 3 są przewidziane nieokreślone kary, które muszą być nałożone stosownie do winy za popełnione przestępstwo.

1.4. Przestępstwa przeciw własnym obowiązkom osób duchownych lub zakonnych

W tytule XVII: *De delictis contra obligationes proprias status clericalis vel religiosi* (przestępstwa przeciw własnym obowiązkom osób duchownych lub zakonnych) ustawodawca umieścił w 14 kanonach przestępstwa, za które należało zastosować kary odpowiednie do winy. Omówimy jedynie przestępstwo usiłowania zawarcia małżeństwa przez duchownych jak i przez osoby zakonne, które nie otrzymały święceń.

Przed wymierzeniem kary odwetowej duchowny powinien być upomniany, a jeżeli po upomnieniu nie poprawi się, w czasie wyznaczonym

¹¹ Por. R. Babicz, *Le pene espiatorie nei Codici del 1917 e del 1983*, Roma 1998, s. 66–69.

przez ordynariusza stosownie do okoliczności, powinien zostać degradowany. Kara odwetowa degradacji lub depozycji powinna być wymierzona przez trybunał kolegialny, wyrok wydany przez mniejszą liczbę sędziów byłby nieważny¹². Duchowni oraz zakonnicy po ślubach uroczystych lub zwykłych, którzy usiłowali zawrzeć małżeństwo, nawet tylko cywilne, z jakąkolwiek kobietą wolną, zamężną czy też związaną ślubami zakonnymi, zaciągają nieprawidłowość z przestępstwa (kan. 985, n. 3). Nieprawidłowość z przestępstwa obowiązuje na stałe¹³.

Komentatorzy KPK z 1917 r. dokonywali podziału przestępstw przeciwko VI przykazaniu Dekalogu, określając je jako przestępstwa przeciw dobremu obyczajom¹⁴.

1.5. *Crimen pessimum*

Kongregacja Świętego Oficjum wprowadziła nową nazwę *crimen pessimum* na określenie przestępstw popełnionych przez duchownych z osobami nieletnimi oraz przestępstw, które nie zostały wspomniane w KPK 1917¹⁵. Akt zewnętrzny był uważany za wystarczający dla popełnienia przestępstwa. Kongregacja zarezerwowała sobie kompetencję w rozpatrywaniu tego rodzaju przestępstw. Trybunały diecezjalne musiały kierować do Kongregacji wszystkie przypadki dotyczące tego przestępstwa.

2. Przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu (kan. 1395, §§ 1–2) KPK 1983

Ustawodawca w KPK z 1983 r. w księdze VI, tytule V: *Przestępstwa przeciwko specjalnym obowiązkom* umieścił kary za przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu, które dotyczą jedynie osób duchownych. Wszystkie kary kościelne dotyczące osób świeckich zostały zniesione.

Wymagają oddzielnego omówienia przestępstwa w czasie celebrowania sakramentu pokuty: rozgrzeszenie współnika w grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, które jest nieważne, poza niebezpieczeństwem śmierci (kan. 977).

¹² Tamże, s. 74–75.

¹³ Por. P. Milite, *La tutela penale dell'ordine sacro in ordine alle irregolarità ex delicto a ricevere gli ordini nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Roma 1999, s. 47–66; tenże, *Utrum irregularitates ex delicto indolem poenae habent an non?*, „Apollinaris”, 74(2001), fasc. 1–4, s. 457–470.

¹⁴ Ciprotti, *De consumatione delictorum*, s. 404–414.

¹⁵ Por. A. Yanguas, *De crimine pessimo et de competentia Sti. Officii relate ad illud*, „Revista Española de Derecho Canónico”, 1(1946), s. 427–439.

2.1. Duchowny konkubinariusz oraz duchowny trwający w innym grzechu zewnętrznym przeciwko szóstemu przykazaniu (kan. 1395, § 1)

W pierwszym paragrafie kan. 1395 są przewidziane dwa przestępstwa dotyczące wyłącznie duchownych: konkubinatu oraz inny grzech zewnętrzny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wywołujący zgorszenie: „Duchowny konkubinariusz poza wypadkiem, o którym w kan. 1394, oraz duchowny trwający w innym grzechu zewnętrznym przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wywołującym zgorszenie, winien być ukarany suspensą, do której, gdy mimo upomnienia trwa w przestępstwie, można stopniowo dodawać inne kary, aż do wydalenia ze stanu duchownego” (kan. 1395, § 1)¹⁶. Dla zaistnienia przestępstwa konkubinatu konieczna jest relacja stała *more uxorio*¹⁷, gdy duchowny i kobieta żyją jak mąż i żona bez żadnego aktu prawnego nawet cywilnego. Nie jest wystarczająca relacja przypadkowa czy okazyjna¹⁸. Z punktu widzenia teologii moralnej konkubinatu zawsze zakłada stałą relację.

Jakie przestępstwa obejmuje ten paragraf? Co należy rozumieć przez pojęcie szóstego przykazania Dekalogu? E. Miragoli wskazuje na dwa znaczenia pojęcia szóstego przykazania Dekalogu; jedno biblijne – nie cudzołóż, a drugie katechetyczne – nie popełniaj grzechów nieczystych. Według niego, to drugie znaczenie dotyczy przestępstwa przewidzianego przez kan. 1395, § 2¹⁹. Inni autorzy odnoszą się bezpośrednio do cnoty czystości²⁰, jak to czyni promulgowany w 1990 r. Kodeks Kościołów Wschodnich wymieniając w kan. 1453 grzechy zewnętrzne przeciw cnoty czystości.

Drugie przestępstwo dotyczy również „duchownych trwających w innym grzechu zewnętrznym przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu”, które zachodzi jedynie wtedy, gdy „wywołuje zgorszenie”. W innym przypadku ordynariusz musi zastosować kary przewidziane w kan. 1395, § 2.

¹⁶ Por. V. De Paolis, *Delitti contro il sesto comandamento*, „Periodica”, 82(1993), s. 293–316; J. Tuohy, *The Correct Interpretation of Canon 1395: The Use of the Sixth Commandment*, „The Jurist”, 55(1955), s. 592–631.

¹⁷ Ciprotti, *De consumatione delictorum*, s. 409.

¹⁸ Por. G. Ghirlanda, *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione*, Milano 1990, s. 431.

¹⁹ E. Miragoli, *Il confessore e il 'de sexto'*, „Quaderni di diritto ecclesiale”, 4(1991), s. 238–258.

²⁰ T.J. Green, [Komentarz do kan. 1395, § 2], w: *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York 1985, s. 929.

2.1.1. Przewidziane kary

Kodeks przewiduje dla duchownego konkubinariusza karę poprawczą, czyli cenzurę suspensy (kan. 1341). Przewidzianą karę suspensy *ferendae sententiae*²¹ ordynariusz jest obowiązany wymierzyć po uprzednim upomnieniu²². Gdy duchowny nadal trwa w przestępstwie mimo upomnienia, można stopniowo dodawać inne kary, aż do wydalenia ze stanu duchownego²³.

2.1.2. Wydalenie zakonników i zakonnice z powodu przestępstw, o których w kan. 1397, 1398 i 1395

Kodeks przewiduje takie sposoby wydalenia: *ipso iure* – „na mocy samego prawa jest wydalony z instytutu członek, który: 1° notorycznie odstąpił od wiary katolickiej; 2° zawarł małżeństwo lub usiłował je zawrzeć, nawet tylko cywilne” (kan. 694, § 1)²⁴. Obowiązkowy: „członek powinien być wydalony z powodu przestępstw, o których w kan. 1397, 1398 i 1395, chyba że w wypadku przestępstw, o których w kan. 1395, § 2, przełożony uważa, iż wydalenie nie jest bezwzględnie konieczne, ponieważ i w inny sposób można zaradzić poprawie życia członka oraz wyrównaniu naruszonej sprawiedliwości i naprawieniu zgorzenia” (kan. 695, § 1)²⁵.

Wyliczając w kan. 695 przestępstwa ustawodawca dokonuje podziału określając je osobno w § 1 i w § 2. Za przestępstwa w kan. 1395, § 1 zakonnik powinien być wydalony. Za inne, wymienione w kan. 1395, § 2, ordynariusz może zastosować inne środki karne, zanim wydali zakonnika z instytutu²⁶.

²¹ Kary *ferendae sententiae* należą do tych kar, które należy wymierzać sentencją lub dekretem sędziego. Kary *latae sententiae* są wymierzane *ipso iure* w momencie popełnienia przestępstwa. Rola sędziego ogranicza się do publicznej deklaracji kary. Z. Sucheckki, *Le sanzioni penali nella Chiesa*, Roma 1999, s. 157–158.

²² „Cenzury nie można ważnie wymierzyć bez wcześniejszego jednego przynajmniej upomnienia, by winny zaniechał uporu i bez dania mu odpowiedniego czasu na poprawę” (kan. 1347, § 1).

²³ Por. J. Ostrowski, *La perdita dello stato clericale con particolare riferimento alla dimissione penale nel vigente codice di diritto canonico*, Romae 1997.

²⁴ „W tych przypadkach przełożony wyższy wraz ze swoją radą powinien, po zebraniu dowodów, bezzwłocznie wydać stwierdzenie faktu, ażeby prawnie stało się wiadome wydalenie” (kan. 694, § 2).

²⁵ „W tych przypadkach wyższy przełożony, zebrawszy dowody co do faktu i poczynałości, winien zakomunikować wydalonemu członkowi oskarżenie i dowody, dając mu możliwość obrony. Wszystkie akta podpisane przez przełożonego wyższego i notariusza, wraz z odpowiedziami członka sporządzonymi na piśmie i podpisanymi przez niego samego należy przesłać do najwyższego przełożonego” (kan. 695, § 2).

²⁶ Por. G. Ghirlanda, *Doveri e diritti implicanti nei casi di abusi sessuali perpetrati da chierici*, „Periodica”, 91(2002), s. 29–48.

2.2. Duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu (kan. 1395, § 2)

Przestępstwa przewidziane w § 2 również dotyczą duchownych, którzy w inny sposób wykroczyli przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu. Przestępstwa muszą dotyczyć materii przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, które z punktu widzenia teologii moralnej obiektywnie są uważane za ciężkie²⁷. Ustawodawca kładzie nacisk na okoliczności, w jakich zostało popełnione przestępstwo „jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu”. W wymienionych sytuacjach kary względem duchownych powinny być zastrzeżone: „duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat szesnastu, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając, w razie potrzeby, wydalenia ze stanu duchownego” (kan. 1395, § 2). Odnośnie znaczenia słowa „*publice* – publicznie” należy dokonać rozróżnienia pomiędzy przestępstwem publicznym a przestępstwem popełnionym w miejscu publicznym, jak to podkreśla kanon. Przestępstwo popełnione tajemnie lub w miejscu prywatnym, może stać się przestępstwem publicznym, gdy zostanie ujawnione. Kanon odnosi się do przestępstwa popełnionego w miejscu publicznym.

Komentatorzy kan. 1395, §§ 1–2 skupiają się szczególnie na przestępstwach, które odzwierciedlają problemy naszych czasów, takich jak pedofilia, relacje homoseksualne. Aktualna wiedza psychiatryczna klasyfikuje popełnione przestępstwa jako *parafilie*, nazywane w przeszłości zboczeniami lub perwersjami seksualnymi²⁸ i obejmują: „ekshibicjonizm, fetyszyzm, pedofilię, masochizm seksualny, sadyzm seksualny, transwestytyzm”²⁹. Pedofilia jest uważana jako choroba impulsów seksualnych, ma miejsce, gdy osoba dojrzała doświadcza głębokich bodźców seksualnych (fantazji i aktów) z dziećmi poniżej trzynastego roku życia. Większość pedofilów jest heteroseksualna³⁰. Efebilia polega na utrzymywaniu relacji osoby pełnoletniej z chłopcem powyżej czternastego roku życia i nie jest zaliczana do chorób umysłowych. J.E. Paulson uważa, że Kościół powinien brać pod

²⁷ Por. Congregazione per la Dottrina della Fede, Dichiarazione *De quibusdam quaestionibus ad sexualem ethicam spectantibus*, AAS, 58(1976), s. 77–96; „Communicationes”, 8(1976), s. 167.

²⁸ Por. Versaldi, *Aspetti psicologici degli abusi sessuali perpetrati da chierici*, s. 49–61.

²⁹ Tamże, s. 50.

³⁰ Tamże, s. 52.

uwagę definicje ustalone przez ustawy obowiązujące w poszczególnych krajach³¹. Konferencja Episkopatu USA uważa, że gdy istnieje wątpliwość, powinno się sprawę konsultować z teologami moralistami.

2.3. Instrukcja Konferencji Episkopatu USA (15 kwietnia 1994 r.)³²

W latach dziewięćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych zaczęto się zastanawiać, jak ułatwić biskupom wymierzanie kar w przypadkach przestępstw przewidzianych w kan. 1395, popełnionych przez duchownych z osobami nieletnimi.

2.3.1. Inne grzechy w zakresie zewnętrznym, popełnione przez duchownych przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, które wywołują zgorszenie

Komisja do spraw prawa kanonicznego Konferencji Episkopatu USA opracowała instrukcję, mającą na celu wyjaśnienie przepisów ustaw dotyczących procesu karnego, rozwijając i określając racje, które należy uwzględnić przy ich zachowaniu. Zgodnie z kan. 34, § 1, „instrukcja jest dana na użytek tych, którzy mają się troszczyć o wprowadzenie ustaw w życie i obowiązują ich w wykonywaniu ustaw”.

Papież Jan Paweł II ustanowił komisję mieszaną, w skład której wchodziło dwóch biskupów i czterech prawników, przedstawicieli Stolicy Apostolskiej. Komisja miała za zadanie przestudiowanie ustaw procesu karnego co do wymierzania kar, biorąc pod uwagę zaproponowane zmiany dotyczące wieku osoby nieletniej oraz przedawnienia przestępstwa. W listopadzie 1993 r. Konferencja Episkopatu zatwierdziła zmiany i 30 listopada 1993 r. przedstawiła Stolicy Apostolskiej do zatwierdzenia. Papież naniósł poprawki do ustaw zgodnie z propozycjami komisji mieszanej i 25 kwietnia 1994 r. dokonał ich promulgacji. Ustawy weszły natychmiast w życie i obowiązywały przez pięć lat.

Kary przewidziane w dwóch paragrafach kan. 1395 powinny być wymierzone duchownym za popełnienie przestępstwa konkubinatu oraz innych grzechów w zakresie zewnętrznym przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, które wywołują zgorszenie. Utrzymywanie relacji homoseksualnych lub heteroseksualnych, które wywołują zgorszenie, stanowi przestępstwo.

³¹ J.E. Paulson, *The Clinical and Canonical Considerations in Cases of Pedophilia: The Bishop's Role*, „*Studia Canonica*”, 22(1988), s. 103–105.

³² National Conference of Catholic Bishops, *Canonical Delicts Involving Sexual Misconduct and Dismissal from the Clerical State* (25 April 1994), „*Ius Ecclesiae*”, 8(1996), s. 390–424.

W przypadku kan. 1395 § 1 ordynariusz powinien wymierzyć karę suspensy, której celem jest wyeliminowanie nadużyć. Jeżeli duchowny nadal trwa w sytuacji wywołującej skandal, nie dając oznak skruchy, powinien być wydalony ze stanu duchownego.

Kan. 1395 § 2 dotyczy duchownych, którzy naruszyli szóste przykazanie Dekalogu w okolicznościach użycia przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej szesnastego roku życia. Istotnym elementem przestępstwa musi być zewnętrzne naruszenie szóstego przykazania Dekalogu z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią. Niekoniecznie musi to być stosunek kompletny; jeżeli istnieje wątpliwość odnośnie przestępstwa, Trybunał musi się odwołać do opinii teologów moralistów.

Wymienione przestępstwa popełnione z osobą małoletnią pozostawiają trwałe zmiany w psychice ofiar, pociągając za sobą liczne skandale wywołane w Kościele. W konsekwencji popełnione przestępstwa powinny być karane karami ekspiacyjnymi włącznie z wydaleniem ze stanu duchownego, o ile na to pozwalają okoliczności.

Ordynariusz zanim wymierzy karę na drodze sądowej, musi być pewny dwóch faktów: 1) czy duchowny popełnił przestępstwo, pomimo trudności, na jakie jest narażony trybunał przy weryfikacji popełnionego przestępstwa; 2) dowody winy powinny być wystarczająco uzasadnione.

W czasie wstępnego dochodzenia powinny być przedstawione konkretne fakty i okoliczności, aby móc wymierzyć karę ekspiacyjną.

Duchowni często są narażeni na fałszywe oskarżenia. Wstępne dochodzenie powinno dokładnie zweryfikować słuszność oskarżenia.

Trzy cele pastoralne powinny być wystarczająco osiągnięte: naprawienie zgorzenia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości oraz doprowadzenie do poprawy winnego (kan. 1341); gdy to nie nastąpi, „rzecznik sprawiedliwości może apelować, ilekroć sądzi, że nie naprawiono zgorzenia lub nie przywrócono wystarczająco sprawiedliwości” (kan. 1727, § 2)³³.

2.3.2. Procedury administracyjne, nie karne

Do niektórych przypadków ordynariusz po upomnieniu lub naganie może zastosować procedury administracyjne, nie karne. Stolica Apostol-

³³ Por. Z. Suchecki, *Il processo penale giudiziario, w: Il processo penale canonico*, s. 331–336.

ska w najcięższych przypadkach udziela dyspensy z celibatu. Ordynariusz może zabronić wykonywania przyjętych święceń na skutek nieprawidłowości, jakiej podlegają duchowni, popadający „w amencję lub inną chorobę psychiczną, o której w kan. 1041, n. 1, dopóki ordynariusz – po zasięgnięciu opinii biegłego – nie zezwolił na wykonywanie święcenia” (kan. 1044, § 2).

a) Dyspensa (kan. 290–293)

Duchowny może dobrowolnie skierować prośbę do Stolicy Apostolskiej, prosząc o dyspensę od celibatu, po otrzymaniu której traci uprawnienia właściwe stanowi duchownemu³⁴. Dyspensa jest łaską i w odróżnieniu od kary wydalenia nałożonej zgodnie z przepisami prawa, zwalnia z obowiązku celibatu. „Oprócz wypadków, o których w kan. 290, n. 1, utrata stanu duchownego nie niesie z sobą dyspensy od obowiązku celibatu, która udzielana jest tylko przez Biskupa Rzymskiego” (kan. 291).

b) Deklaracja przeszkody niepozwalającej wykonywać święceń (kan. 1044, § 2, n. 2)

Kan. 1044, § 2 ustanawia, że „podlega przeszkodzie niepozwalającej wykonywać święceń: n. 2° „kto popadł w amencję lub inną chorobę psychiczną, o której w kan. 1041, n. 1, dopóki ordynariusz – po zasięgnięciu opinii biegłego – nie zezwolił na wykonywanie święcenia”³⁵. Ordynariusz może zakazać wykonywać święceń osobie podlegającej przeszkodzie z powodu choroby psychicznej, dopiero po zasięgnięciu opinii biegłego, który stwierdzi, że osoba jest *inhabilis*³⁶. W przypadku duchownych pedofilów³⁷ biegły może stwierdzić, że duchowny stanowi zagrożenie dla osób nieletnich na skutek choroby psychicznej, co pociąga za sobą decyzję ordynariusza o deklaracji przeszkody niepozwalającej

³⁴ „Duchowny, który utracił stan duchowny zgodnie z przepisami prawa, traci z nim uprawnienia właściwe stanowi duchownemu, jak również nie podlega żadnym obowiązkom stanu duchownego, z zachowaniem przepisu kan. 291, ma zakaz wykonywania władzy święceń, z zachowaniem przepisu kan. 976, tym samym zostaje pozbawiony wszystkich urzędów, zadań i wszelkiej władzy delegowanej” (kan. 292).

³⁵ P.R. Laggés, *The Use of Canon 1044 § 2, 2° in the Removal of Parish Priests*, „Studia canonica”, 30(1996), s. 31–69.

³⁶ V. De Paolis, *Irregolarità e sanzioni penali*, „Periodica”, 88(1999), s. 689–724.

³⁷ B. Callieri, L. Frighi, *Aspetti psicologici e psicopatologici delle pedofilie*, w: *La problematica delle condotte pedofile*, red. B. Callieri, L. Frighi, Roma 1999, s. 35–41.

na wykonywanie święceń³⁸. Taka decyzja nie wydała duchownego ze stanu duchownego, jedynie zakazuje wykonywanie święceń³⁹. Deklaracja przeszkody niepozwalającej na wykonywanie święceń jest aktem dyscyplinarnym, nie karnym⁴⁰.

Od 25 kwietnia 1994 r. na terenie USA wiek osoby nieletniej został podwyższony z szesnastu na osiemnaście lat.

* * *

Modyfikacje i zmiany wprowadzone do norm prawa karnego po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. dotyczą przestępstw przeciwko władzy kościelnej i wolności Kościoła, przestępstw przeciwko specjalnym obowiązkom, ze szczególnym uwzględnieniem „przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wywołujących zgorszenie” (kan. 1395, § 1) oraz kan. 1395 § 2.

Aby można było mówić o przestępstwie, musi to być zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu i być ciężko poczytalne na skutek winy umyślnej. Grzechy wewnętrzne i przestępstwa tajne, pomimo naruszenia ustawy, dotyczą jedynie zakresu wewnętrznego.

Karanie tych przestępstw powinno prowadzić do osiągnięcia trzech celów pastoralnych: naprawienie zgorszenia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości oraz doprowadzenie do poprawy winnego (kan. 1341⁴¹).

Papież Jan Paweł II zatwierdził nowe normy poświęcone *delicta graviora*, które są zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary⁴².

Kongregacja Nauki Wiary rozesała do biskupów Kościoła katolickiego list odnośnie do najcięższych przestępstw zarezerwowanych

³⁸ G.P. Montini, *Provvedimenti cautelari urgenti nel caso di accuse odiose nei confronti di ministri sacri. Nota sui canonici 1044 e 1722*, „Quaderni di diritto ecclesiale”, 12(1999), s. 191–204.

³⁹ W.H. Woestman, *Too good to be true: A Current Interpretation of Canon 1041, 1° and 1044 § 2, 2°*, „Monitor Ecclesiasticus”, 120(1995), s. 619–629; J.P. Beal, *Too good to be true? A Response to Professor Woestman on the Interpretation of Canons 1041, 1 and 1044 § 2, 2°*, „Monitor Ecclesiasticus”, 121(1996), s. 456–460.

⁴⁰ Sentenza definitiva, *Pittsburgen, Suspensionis*, 9 marzo 1993, coram Mercieca, (prot. n. 22571/91); Sentenza definitiva, *Pittsburgen, Restitutio in integrum*, 24 giugno 1995, coram Davino, (prot. n. 22571/91); Sentenza definitiva, *Impedimenti ab ordinibus sacris exercendis*, 4 maggio 1996, coram Davino; Decreto particolare, *Exercitii ministerii sacerdotalis*, 25 marzo 1996 (prot. n. 24693/93). Montini, *Provvedimenti cautelari urgenti*, s. 193 przyp. n. 4 podaje bibliografię.

⁴¹ Por. Suchecki, *Il processo penale giudiziario*, s. 331–336.

⁴² Zob. Jan Paweł II, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgatur*, AAS, 93(2001), s. 737–739.

Kongregacji⁴³. Oprócz przestępstw popełnionych przeciw Eucharystii⁴⁴ i w czasie sprawowania sakramentu pokuty⁴⁵, ustalono czas przedawnienia przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary. Po 10 latach przedawnia się przestępstwo popełnione przeciw małoletnim i zaczyna się liczyć od 18 roku życia. Normy i procedura objęte są tajemnicą papieską.

Do najcięższych przestępstw *crimen pessimum* zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary, wchodziły przestępstwa przewidziane przez kan. 1395, § 2. Zaistniała wątpliwość odnośnie do przestępstw przewidzianych w kan. 1395, § 2, ponieważ w reskrypcie *ex Audientia Santissimi* co do norm karnych i procesowych dotyczących kan. 1395, § 2 oraz kan. 1362, § 1 ustalono, że Rota Rzymska jest kompetentna jako trybunał apelacyjny w rozpatrywaniu tych przestępstw⁴⁶. Po zatwierdzeniu nowych norm kompetencja dotycząca przestępstw *crimen pessimum* ponownie jest zarezerwowana Kongregacji Nauki Wiary⁴⁷. Zmiany wprowadzone

⁴³ Congregatio Pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina fidei reservatis* (18 maii 2001), Civitate Vaticana 2001.

⁴⁴ 1. „Kto postaci konsekrowane porzuca albo w celu świętokradczym zabiera lub przechowuje, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa, zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej; duchowny może być ponadto ukarany inną karą, nie wyłączając wydalenia ze stanu duchownego” (kan. 1367). – 2. „Podlega wiążącej mocą samego prawa karze interdyktu lub, jeśli jest duchownym, suspensy: kto nie mając święceń kapłańskich usiłuje sprawować liturgiczną czynność Ofiary eucharystycznej” (kan. 1378, § 1, n. 1°); „Kto oprócz wypadków, o których w kan. 1378, symuluje udzielanie sakramentu, powinien być ukarany sprawiedliwą karą” (kan. 1379). – 3. „Winny zakazanego uczestnictwa w rzeczach świętych ma być ukarany sprawiedliwą karą” (kan. 1365). – 4. „Nawet w ostatecznej konieczności nie godzi się dokonywać konsekracji jednej postaci bez drugiej albo obydwu postaci poza sprawowaniem Eucharystii” (kan. 927).

⁴⁵ 1. „Kapłan, który działa wbrew przepisowi kan. 977, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa, zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej” (kan. 1378, § 1). – 2. „Kapłan, który w akcie spowiedzi albo z okazji lub pod jej pretekstem nakłania penitenta do grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, powinien być stosownie do ciężkości przestępstwa ukarany suspensą, zakazami lub pozbawieniami, a w przypadkach poważniejszych wydalony ze stanu duchownego” (kan. 1387). – 3. „Spowiednik, który narusza bezpośrednio tajemnicę sakramentalną, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa, zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej. Gdy zaś narusza ją tylko pośrednio, powinien być ukarany stosownie do ciężkości przestępstwa” (kan. 1388, § 1); „Tłumacz i inni, o których w kan. 983, § 2, którzy naruszają tajemnicę, powinni być ukarani sprawiedliwą karą, nie wyłączając ekskomuniki” (kan. 1388, § 2).

⁴⁶ Por. Segreteria di Stato, *Rescritto ex audientia SS.mo*, „Ius Ecclesiae”, 8(1996), s. 193.

⁴⁷ Por. V. De Paolis, *Norme de gravioribus delictis reservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, „Periodica”, 91(2002), s. 304–309.

do tekstu *Normae de gravioribus delictis* zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary (21 maja 2010) dotyczą zarówno norm materialnych jak i norm proceduralnych⁴⁸.

STRESZCZENIE

Opracowanie dotyczy norm prawa karnego po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. odnoszących się do przestępstw przeciwko specjalnym obowiązkom, ze szczególnym uwzględnieniem przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, które wywołują zgorszenie (kan. 1395, § 1), a przede wszystkim połączonych z użyciem przymusu lub gróźb, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej lat osiemnastu (kan. 1395 § 2).

W latach dziewięćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych zaczęto się zastanawiać, jak ułatwić biskupom wymierzanie kar w przypadkach przestępstw przewidzianych w kan. 1395, popełnionych przez duchownych z osobami nieletnimi. Wypracowane i stosowane sposoby karania i inne działania naprawcze powinny prowadzić do osiągnięcia trzech celów pastoralnych: naprawienie zgorszenia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości oraz doprowadzenie do poprawy winnego (kan. 1341).

Słowa kluczowe: przestępstwa przeciw cnocie czystości, konkubinat, naruszenie szóstego przykazania, przestępstwa przeciw własnym obowiązkom osób duchownych lub zakonnych, *crimen pessimum*, wydalenie zakonników, procedury administracyjne, dyspensa, przeszkody niepozwalającej wykonywać święceń, ochrona dzieci i młodzieży, Normy *De gravioribus delictis* zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary, Kongregacji do spraw Kleru.

SUMMARY

The article concerns the standards of criminal law after the promulgation of a set of canon laws of 1983 which are pertained to the crimes against the special duties, with a special regard to the crimes against the sixth percept of Ten Commandments that cause a shock (Canon Law: 1395, § 1) and mainly when they are connected to using the coercion and threat or are public or with a juvenile person under eighteen years old (Canon Law: 1395 § 2).

In the 1990s in the United States of America one started to think how to ease the bishops giving the punishments in the cases of crimes provided in Canon Law 1395, which are committed by clergymen against the juvenile. The evolved and using ways of punishing and other repair activities should lead to reach three main aims: the coercion retrieval, breaches fairness alignment and resulting in guilt's improvement (Canon Law: 1341).

⁴⁸ Zob. Kongregacja Nauki Wiary, *Modyfikacje wprowadzone do tekstu „Normae de gravioribus delictis”*, OsRomPol, 31(2010), nr 10, s. 53–57; por. Z. Suchecki, *Le privazioni e le proibizioni nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Roma 2010, s. 153–196.

Key words: crimes against the cleanliness virtue, cohabitation, breaching the sixth commandment, crimes against clergymen's own duties, *crimen pessimum*, casting out the monks, administrative procedure, dispensation, impediments for ordinations, children and youths' protection, standards *De gravioribus delictis* for the Congregation for the Doctrine of the Faith and for the Congregation for the Clergy.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, *List Ojca świętego Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2002 roku*, Città del Vaticano 2002.
- Jan Paweł II, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgatur*, AAS, 93(2001), s. 737–739.
- List pasterski Papieża Benedykta XVI do katolików Irlandii*, Watykan, 19 III 2010.
- Congregazione per la Dottrina della Fede, *Dichiarazione De quibusdam quaestionibus ad sexualem ethicam spectantibus*, AAS, 58(1976), s. 77–96.
- Congregatio Pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina fidei reservatis* (18 maii 2001), Civitate Vaticana 2001.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Modyfikacje wprowadzone do tekstu „Normae de gravioribus delictis”*, OsRomPol, 31(2010), nr 10, s. 53–57.
- National Conference of Catholic Bishops, *Canonical Delicts Involving Sexual Misconduct and Dismissal from the Clerical State* (25 April 1994), „*Ius Ecclesiae*”, 8(1996), s. 390–424.
- Babicz R., *Le pene espiatorie nei Codici del 1917 e del 1983*, Roma 1998.
- Beal J.P., *Too good to be true? A Response to Professor Woestman on the Interpretation of Canons 1041, 1 and 1044 § 2, 2°*, „*Monitor Ecclesiasticus*”, 121(1996), s. 456–460.
- Callieri B., Frighi L., *Aspetti psicologici e psicopatologici delle pedofilie*, w: *La problematica delle condotte pedofile*, red. B. Callieri, L. Frighi, Roma 1999, s. 35–41.
- Ciprotti P., *De consumatione delictorum attento eorum elemento obiectivo*, „*Apollinaris*”, 9(1936), s. 404–405.
- De Paolis V., *Delitti contro il sesto comandamento*, „*Periodica*”, 82(1993), s. 293–316.
- De Paolis V., *Irregolarità e sanzioni penali*, „*Periodica*”, 88(1999), s. 689–724.
- De Paolis V., *Norme de gravioribus delictis riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, „*Periodica*”, 91(2002), s. 273–312.
- Ghirlanda G., *Doveri e diritti implicanti nei casi di abusi sessuali perpetrati da chierici*, „*Periodica*”, 91(2002), s. 29–48.
- Ghirlanda G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione*, Milano 1990.
- Green T.J., [Komentarz do kan. 1395, § 2], w: *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York 1985, s. 929.

- Lagges P.R., *The Use of Canon 1044 § 2, 2° in the Removal of Parish Priests*, „Studia Canonica”, 30(1996), s. 31–69.
- Milite P., *La tutela penale dell'ordine sacro in ordine alle irregolarità ex delicto a ricevere gli ordini nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Roma 1999.
- Milite P., *Utrum irregularitates ex delicto indolem poenae habent an non?*, „Apollinarius”, 74(2001), fasc. 1–4, s. 457–470.
- Miragoli E., *Il confessore e il „de sexto”. Prospettiva giuridica*, „Quaderni di diritto ecclesiale”, 4(1991), 2, s. 238–258.
- Montini G.P., *Provvedimenti cautelari urgenti nel caso di accuse odiose nei confronti di ministri sacri. Nota sui canonici 1044 e 1722*, „Quaderni di diritto ecclesiale”, 12(1999), s. 191–204.
- Ostrowski J., *La perdita dello stato clericale con particolare riferimento alla dimissione penale nel vigente codice di diritto canonico*, Romae 1997.
- Palestro V., *Le sentenze penali della Rota Romana (1909–1996)*, w: *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Roma 2003, s. 325–364.
- Paulson J.E., *The Clinical and Canonical Considerations in Cases of Pedophilia: The Bishop's Role*, „Studia Canonica”, 22(1988), s. 103–105.
- Suchecki Z., *Considerazioni sull'inflizione della pena in talune fattispecie concrete*, w: *Processo penale e tutela dei diritti nell'Ordinamento Canonico*, Roma 2005, s. 349–389.
- Suchecki Z., *Il processo penale giudiziario*, w: *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Milano 2000, s. 331–336.
- Suchecki Z., *Le privazioni e le proibizioni nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Roma 2010.
- Suchecki Z., *Le sanzioni penali nella Chiesa*, Roma 1999.
- Suchecki Z., *Ochrona godności kapłańskiej w kościelnym prawie karnym*, w: *Kapłaństwo posługi*, red. A. Skorupa, A. Słowikowska, Lublin 2012, s. 82–125.
- Suchecki Z., *Przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z uwzględnieniem ustaw partykularnych Konferencji Episkopatu USA*, w: *Powołanie franciszkańskie. Przeżywanie charyzmatu w XXI wieku*, red. Z. Kijas, Kraków 2003, s. 37–65.
- Sztafrowski E., *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 2, Warszawa 1979.
- Tuohey J., *The Correct Interpretation of Canon 1395: The Use of the Sixth Commandment*, „The Jurist”, 55(1985), s. 592–631.
- Versaldi G., *Aspetti psicologici degli abusi sessuali perpetrati da chierici*, „Periodica”, 91(2002), s. 49–61.
- Wernz F.X. – Vidal P., *Ius canonicum*, t. 7, Romae 1937.
- Woestman W.H., *Too good to be true: A Current Interpretation of Canon 1041, 1° and 1044 § 2, 2°*, „Monitor Ecclesiasticus”, 120(1995), s. 619–629.
- Yanguas A., *De crimine pessimo et de competentia Sti. Officii relate ad illud*, „Revista Española de Derecho Canónico”, 1(1946), s. 427–439.